

A *Hamlet* politikai, diplomácia pillanata

Kiséry András *Hamlet's Moment: Drama and Political Knowledge in Early Modern England* (Oxford University Press, 2016. 324 oldal)

Kiséry András monográfiája kitűnő tudományos munka. Kitűnő tudományos munka, hiszen pompásan szerkesztett, lineárisan építkező gondolatmenetben fejti ki érvelését, miszerint az angol korai modern periódusban a *Hamlet* és a korabeli drámák egészen különleges kölcsönös kapcsolatban voltak az éppen bonthatóan lévő politikatudományi diskurzussal. A logikus érvelésben kifejtendő téma olyan tudományos *bestsellerekkel* hozható összefüggésbe, mint James Shapiro *1599: A Year in the Life of William Shakespeare* (2011) vagy *1606: William Shakespeare and the Year of Lear* (2015) című könyvei, amelyek egyetlen rövid történeti, irodalomtörténeti, kultúrtörténeti, mikro-társadalomtörténeti pillanatba engednek bepillantást. Ami azonban megkülönbözteti Kiséry egyre mélyebbre ásó művét az előbb említettektől, az abban keresendő, hogy a népszerűsítő művekkel ellentétben Kiséry gondolatainak kifejtésére elképesztő méretű (a bibliográfia 823 tételből áll) primer és szekunder irodalmat mozgat meg: nincs gondolat vagy észrevétel, amelynek dokumentációja ne lenne a lehető legalaposabb. Kiséry tudományosan és tematikailag is olyan művel gazdagította a nemzetközi Shakespeare-kutatást, amely úgy tud friss szemmel nézni eddig tényként kezelt, ám nem eléggé alaposan feltárt tudományos hitekre, hogy közben sokat értelmezett korabeli műveket – a *Hamletet*, Marston *Malecontentjét*, Ben Jonson *Volponéját* – olvas újra, és fedez fel bennük olyan gondolati mintázatokat, amelyek eddig elkerülték a kutatók figyelmét.

Hogyan lehet újraolvasni a *Hamletet*, pontosabban hogyan lehet a *Hamletet* újraolvasni a nagyon tágran értelmezett újhistorista fogalmi kereten belül – talán erre a könyv által fel nem vetett kérdésre ad megnyugtató választ Kiséry a *Hamlet's Moment*-ben. Az újraolvasás ebben az esetben azt jelenti, hogy megvizsgáljuk, melyek azok a természetesnek vett keretek, amelyeken belül műveket olvasunk, és milyen módszerek révén léphetünk ki saját előfeltevéseink egy részéből, például az irodalom és egyéb diszciplínák olvasási szokásaira és kérdésfeltevéseire vonatkozókból, vagy a modern képviselési demokráciára, a kultúra politikai motiváltóságaira, a nyomtatott sajtó meghatározó jelenlétére vonatkozó előfeltevéseinkből. Kiséry tehát megpróbál egy olyan, különleges történeti perspektívát kialakítani,

amely lehetővé teszi a *Hamlet* egy lehetséges történeti olvasatát, vagy másképpen szólva kidolgoz egy olyan történeti kontextust, amelyben a *Hamlet*nek olyan jelentésrétegei kerülnek a felszínre, amelyek korábban rejtve maradtak a befogadó előtt. S mindezt úgy teszi, hogy a történeti-politikai motiváltság feltárásához szükséges szigor mellett engedi a 21. század politikai jelenségeit is megjeleníteni az érvelésben, amelybe Snowden (191) ugyanúgy szervesen illeszkedik, mint a *House of Cards* című népszerű filmsorozat, vagy mint a *Tinker, Taylor, Soldier, Spy* című John Le Carré-könyv két évtizeddel korábban, egy antikváriumban megvásárolt példánya (267).

Hamlet pillanata Kiséry könyvében az az irodalmi-történeti pillanat, amikor nem is a modernitás születik meg mint olyan, de legalábbis a „modernitás bizonyos aspektusai születésének lehetünk tanúi” (21). Ezek az aspektusok a modern politika és közszféra megszületésében és kölcsönös egymásrautaltságában ragadhatók meg, ami a korai modern kultúra nyomtatványaiiban érhető tetten, mégpedig abban a paradigmátikus változást hozó történeti periódusban, amikor – Kiséry szavaival – „a társadalmi előmenetel domináns modellje a katona-udvaronc-tól a diplomata-politikus irányába mozdul el” (25), még pontosabban akkor, amikor a „politika professzionalizálódni kezd, a politikai kommentár pedig demokratizálódni” (uo.). Ennek az elmozdulásnak legfőbb médiumai a nyomtatott könyv, a kézirat, valamint a színpadra és nyomtatott papírra íródott dráma, és mindezek között talán a dráma nevezhető a leginkább naprakésznek, amely sok esetben alapjául szolgált a kézikönyveknek és kéziratoknak. Kiséry könyvének fókusza e médiumokon belül elsősorban a drámai művek és a professzionális politikai tudás kapcsolattrendszerének rendkívül alapos feltárása.

A politikum, politikus, a politikusi kompetenciák és a színpadi alkotások kapcsolattrendszerének elemzését Kiséry két nagyobb egységre bontja: először magát a *Hamlet*et veszi vizsgálat alá, majd pedig a *Hamlet* utáni kortárs műveket. Az első rész a politikai ismeretek megszerzésével, a politikai karrier lehetőségeivel és a politikai gondolkodás mibenlétével foglalkozik. A kiindulópontot a híresen sokat olvasó, és olvasmányait jegyzetekkel teleíró udvaronc, Gabriel Harvey fémjelezte hermeneutikai szituáció tárgyalása adja: Kiséry felfejti a szentenciáknak mint műfajnak a szerepét, Machiavelli korabeli fogadtatását és a politika gyakorlatának elveit, amelyeket mint vallási és erkölcsi ismeretektől különböző, azok konfliktusában kialakuló tudás jelentek meg. Harvey számára az irodalmi művek, például a *Hamlet* vagy a *Lukrécia meggyalázása* nem a szórakoztatás eszközei, hanem olyan szövegek, amelyek történeti leírásaikból és politikai prudenciájukból (gyakorlati okosság, körültekintés) származó hasznuk miatt (44) relevánsak. A második fejezet a diplomáciára helyezi a hangsúlyt, elsősorban a külföldi politikai tevékenységre. A *Hamlet* mellett a korabeli dániai és velencei diplomáciai iratok elemzése játszik fontos szerepet; a főszereplő itt Daniel Rogers, Kiséry szerint ugyanis az ő iratai „szituálják és világítják meg Horatio tetteit” (126). Kiséry külön figyel-

met szentel a társadalmi felemelkedés és politikai karrier lehetőségeinek, különös tekintettel a külföldről hazatérőkre. A harmadik fejezet a *Hamlet* előtti drámai művekhez képest bekövetkező fordulatot elemzi; korábban a színdarabokban ábrázolt politikai tevékenység célja az volt, hogy a cselekvő alany a közösség nevében vagy érdekében érjen el valamit, míg a *Hamlet*-ben a közösség helyett már a szubjektum kerül a középpontba, akinek számára a politika nem más, mint karrier: Hamlet nem nagy „közzsónok, hanem a nyugati irodalom híres monologistája” (148).

A *Hamlet's Moment* második nagyobb egysége a kortárs drámaszerzők műveit állítja középpontba. Az első (összességében negyedik) fejezetben, amelynek főszereplője George Chapman, Kiséry azt a feszültséget tárja fel a könyvtörténet eszközkészletével, amely abból adódott, hogy a korabeli színpad lett a külföldi politikai hírek médiuma, és azt az utat mutatja be, ahogy a titkos külpolitikai információ közkinccsé vagy átokká válik, esetleg rossz kezekbe jut, vagy éppen nem jut el a címzetthez (205). A következő fejezet Ben Jonson *Sejanus* című színművével foglalkozik, fényt derítve egy különös ellentmondásra: egyszerre válik publikussá az uralkodók titkos tudása, és derül ki az, hogy ennek a tudásnak a hatalom periferiáján élők számára nincs különösebb következménye. A könyv utolsó fejezete Marston *Malcontentje*, Chapman *Monsieur d'Olive*-ja és Jonson *Volponéja* segítségével azt a különbséget elemzi, amely a professzionális tudás és a társalgási kompetencia között húzódik; e különbség „nem ismerete” nyilvánul meg például Sir Politic Wouldbe karikatúraszerű (261) alakjában. Kiséry ebben az utolsó fejezetben Edward Pudsey jegyzetfüzetei alapján tárgyalja azt az olvasási módot, amely politikai szerzők műveit és drámai alkotásokat is egyaránt frappáns megfogalmazásokért, kitűnő szófordulatokért vesz kézbe: azaz a „nem-tudós olvasó” (267) találkozását a drámákkal.

Nemcsak alaposág, hanem ezzel együtt érzékenység is jellemzi Kiséry módszertanát. Kiséry nem pusztán külső szemlélője egy modellváltásnak, hanem belülről is tudja szemlélni az adott történelmi pillanatot. Egy belső nézőpont kialakításának igénye, valamiféle otthonosság tükröződik a szövegben, nemcsak azért, hogy könyvtárnyi (valójában sok könyvtárnyi) anyagban vezeti az olvasót biztos kézzel, hanem azért is, hogy jól és otthonosan érzi magát az anyagban. A szövegen időnként oly módon süt át ez a fajta otthonosság, hogy bizonyos szófordulatok, amelyek korabeli szövegekből származnak, a lehető legtermészetesebben épülnek bele Kiséry szövegébe, akár idézőjel nélkül is. Talán több ilyen esettel is találkozhatunk a szövegben, én kettőt szeretnék kiemelni. Gabriel Harvey olvasástechnikájáról írva Kiséry megemlíti, hogy Harvey a nyomtatott oldal minden üres helyét kihasználja, hogy megjegyzéseket fűzzön az olvasottakhoz, majd így fogalmaz: „[Harvey] pontosan megfogalmazott mondatokban rögzítette észrevételeit a lap üres részein, a nyomtatott szöveg fölött, alatt, között, előtt és után” (saját fordításom – A. Zs.) „[...], and also recording his reflections in carefully phrased

sentences in the blankspaces above, below, between, before and after the printed text” (38). A prepozícióhalmaz John Donne 19. elégiájából származik, amely a női test felfedezésének szenvedélyét hangsúlyozza (*License my roving hands, and let them go / Before, behind, between, above, below*), itt pedig Harvey szenvedélyes alaposágát, ahogy magáévá teszi a nyomtatott oldal minden üres helyét. Másodszor, amikor a *Hamletet* szembeállítja a Belleforestnél megjelenő Amleth-történettel, így ír Kiséry: „állást foglal a zsarnokságot illetően, és abban, hogy ki és ki nem szállhat tenger fájdalomra ellen, S fegyvert ragadva véget vet neki” („[...] *making a point about tyranny and about whom ayor may not legitimately take arms against such troubles and by opposing end them*” [146]), ahol a saját mondandóját Kiséry Hamlet „Lenni vagy nem lenni” monológjának szövegébe illeszti (Arany János fordítása). A sajátáttá tett vendégszövegek azt jelenítik meg, hogy Kiséry az otthonosság teljes felszabadult örömeivel kezeli, érti, tárja az olvasó elé mondandóját.

A *Hamlet's Moment* megvilágító erejű alkotás, amely elképesztő mennyiségű ismeretanyagot rendez szigorúan lineáris narratívába. Megvilágító erejű, mert különböző diszciplínákhoz és műfajokhoz tartozó műveket választ elemzése tárgyául, és bizonyítja meggyőzően, hogy ezek a szövegek, ha nem voltak is egymás forrásai vagy beszélgetőtársai, mégis egy meghatározó kulturális-történeti pillanatot közös nevezői jelennek meg bennük. Megvilágító erejű, hiszen fáradhatatlan aprólékossággal tár fel összefüggéseket, amelyek nemcsak tematikusak, hanem a nyelvi-szemantikai jeleken kívül könyvtörténeti jellemzőket is magukban foglalnak, mint például a Paul's Walk (londoni sétány, ahol könyveket lehetett vásárolni) jelentősége, a margók mérete és a margón történő nyomtatott vagy kézzel írott, szerzői vagy olvasói reflexiók, kortárs reakciók megfelelő kontextualizálása. Éppen a könyv megvilágító ereje ébreszti fel a hiányérzetet: sajnálatos volna, ha a könyv nem jelenne meg magyarul is, gazdagítva ezzel nemcsak a magyar Shakespeare-kutatást, hanem a magyar nyelven olvasó irodalomtörténészek lehetőségeit is. A magyar nyelvű könyv tenné fel a koronát Kiséry eddigi erőfeszítéseire, hogy elfogadtassa és beépítse a magyar tudományos életbe az újhistorista irodalomtudományi iskola eredményeit. Eleddig számos folyóiratcikkben elemezte ennek az iskolának a tevékenységét, s emellett magyarra fordította David Scott Kastan *Shakespeare and the Book* című paradigmaticus művét (*Shakespeare és a könyv*, Budapest, Gondolat–Infonia, 2014), de üdvös lenne, ha a magyar olvasók Kiséry eredeti monográfiáját is megismerhetnék, amely nemzetközi szinten is jelentős mű.